

Jodenfetisj

Jodenfetisj

Deborah Feldman

Vertaald door Sylvia Pessireron

MAZIREL
PERS

Alle incidenten die in dit boek zijn beschreven, zijn gebaseerd op authentieke gebeurtenissen. Met het oog op de verhaallijn en om artistieke redenen zijn bepaalde voorvallen ingekort, verbeeld of herschikt. Om de privacy van de personen die in dit boek voorkomen te waarborgen, zijn hun namen en karakters veranderd. Dit werk valt onder de bescherming van artistieke vrijheid.

Alle individuele dialogen zijn naar mijn meest nauwkeurige herinnering en in mijn eigen woorden weergegeven in de vorm waarin die feitelijk plaatsvonden. In verschillende krantenartikelen en toespraken verschenen enkele passages uit dit boek. Die zijn uitgebreid in het boek opgenomen.

Noot van de vertaler: in de tekst wordt met jood, jodendom, jodin en joods de religieuze groep aangeduid, terwijl Jood, Jodendom, Jodin en Joods verwijzen naar de etnische afkomst.

Oorspronkelijke uitgave: *Judenfetsch*, Deborah Feldman

© 2023 Luchterland Literaturverlag, onderdeel van Penguin Random House Verlagsgruppe GmbH, München, Duitsland

Nederlandse editie: © 2024 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

Vertaald door Sylvia Pessireron

Mazirel Pers is een imprint van Walburg Pers

Ontwerp omslag: Rouwhorst & Van Roon

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6456 402 0

e-ISBN 978 94 6456 403 7

NUR 323 | 716

www.mazirelpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veele-
voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch,
door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

VOOR FRANK

Voorwoord

De verkenning van het verleden

Vijftien jaar geleden, toen ik voor het eerst het idee voorlegde om memoires te schrijven over mijn jeugd in de ultraorthodoxe gemeenschap in Brooklyn en het afscheid daarvan, wezen veel uitgevers het onderwerp af als te klein en te lokaal. Die veronderstelling kun je hun niet kwalijk nemen. Destijds waren de radicale stromingen binnen de Joodse gemeenschap nog grotendeels onbekend en de gevolgen werden op z'n minst verkeerd begrepen. Met de demografische veranderingen die al ver van tevoren zichtbaar waren op de vorming van een orthodoxe meerderheid in de Israëliische politiek en een evangelische, reactionaire hartstocht die in de hele westerse wereld naar boven kwam, wordt nu de weg bereid voor de herziening van het joods-christelijk model voor de mondiale betrekkingen. Noem het oriëntalisme z.o. Vanuit deze achtergrond moest het concept en de presentatie van de Joodse identiteit tegen het licht worden gehouden en zelfs opnieuw worden uitgetekend.

Nadat ik de banden met mijn verleden had doorgesneden, probeerde ik in de voetsporen te treden van Amerikaanse Joden die zeer succesvol waren geassimileerd en desondanks op bedekt en openlijk antisemitisme stuitten. Mijn opvoeding

en de daaruit voortvloeiende sociale vervreemding lieten zich gelden, waardoor mijn doel onbereikbaar werd. Vandaar dat ik in 2014 besloot om opnieuw te beginnen. Ik verhuisde naar Berlijn waar ik de Duitse nationaliteit aanvraag en verkreeg. De integratie in de Europese wereld verliep veel soepeler dan mijn poging tot veramerikanisering.

Mijn vertrek naar Duitsland verraste veel lezers, vooral die van joodse afkomst. Hoe kon iemand die was grootgebracht door mensen die de Holocaust hadden overleefd deze stap zetten? Over één ding leken de Amerikaanse Joden, ongeacht hun gebruiken of religie, het eens te zijn: Duitsland was verschroeide aarde. Voor hun misdaden bestond geen vergiffenis. Dat het land vandaag de dag wereldwijd de meest welvarende Joodse gemeenschappen heeft, lijkt in tegenspraak met dat wereldbeeld. Veel westerse landen, waaronder de Verenigde Staten, hebben grote bewondering voor de manier waarop Duitsland met zijn verleden omgaat. Zelfs nu daar de kritiek op wat ‘vermijden’ wordt genoemd, steeds luider klinkt.

Berlijn stond altijd al bekend als een stad voor buitenbeentjes. Ik moet toegeven dat verhuizen naar en leven in Duitsland me dwong om mijn Joods-zijn nader te bekijken, iets wat ik voorheen nooit noodzakelijk achtte. Het is zoals een mede-New Yorker die nu in Europa woont het onlangs beschreef: toen zij eenmaal in het buitenland woonde, drukte het Joods-zijn op haar als een onuitwisbaar stempel. Een identiteit die ten westen van de Atlantische oceaan vaag en vluchtig was, voelde aan de overkant rigide en onbuigzaam. De hernieuwde druk om mijzelf opnieuw als joods te definiëren (en daaruit voortvloeiend begrip te krijgen voor wat Joods-zijn vandaag de dag in Europa en elders

betekent), dwong mij om de identiteit waarvan ik dacht dat ik daar lang geleden afstand van had gedaan, opnieuw onder de loep te nemen; dit keer vanuit een universeel perspectief. De obsessie met Israël – onontkoombaar als je in een land woont dat dit claimt als een gerechtvaardigde ‘bestaansreden’ – dwong mij tot een confrontatie met dit onderwerp. Beter gezegd: met mijn pogingen om het te vermijden en wel op een manier die ik niet had kunnen voorzien. *Jodenfetisj* gaat over een reis van Amerika naar Berlijn en naar Israël, en over een tocht door de complexe wereld van veranderde ideeën over de Joodse identiteit die plaatsvond op het moment dat identiteitspolitiek een heet hangijzer werd binnen de conservatieve cultuurstrijd in de Verenigde Staten.

Laat me meteen uit de doeken doen dat in Duitsland *Jodenfetisj* géén seksuele connotatie heeft. Het is een uitdrukking die regelmatig in gesprekken wordt gebruikt als sardonische verwijzing naar een uit zijn krachten gegroeid cultureel complex. Het beschrijft de breed erkende dwangmatige verhouding tot het Joods-zijn die Joden en niet-Joden met elkaar gemeen hebben. Het woord is ontstaan binnen de Holocaustherdenkingscultuur en de daarmee gepaard gaande psychologische onderdrukking. Het uit zich in antisemitisme dat zich voordoet als filosemitisme (sympathie voor het Joodse volk en/of het joodse geloof), onbewuste afhankelijkheid en het volledig beroven van de etnische identiteit. In een land waar de regering stevig investeert in de zichtbaarheid van de joodse gemeenschap is het geen verrassing dat de krachtigste en invloedrijkste joodse figuren in feite Duitse bekeerlingen van dubieuze aard en motivatie zijn. Binnen dat kader is het dan ook niet verwonderlijk dat joden een stereotype antisemitische rol spelen. Ondanks

alle aantrekkingskracht die Duitsland lijkt uit te oefenen op Joodse immigranten en expats lijkt de aanwezigheid van de Joodse gemeenschap strijdig met haar officiële, door de staat gesponsorde vertegenwoordiging. Hierdoor krijg je als Jood in Duitsland soms de indruk dat je naar een wrede parodie van je eigen erfgoed kijkt, of dat je als karikatuur in een of andere klucht wordt neergezet.

En toch kan niet worden ontkend dat Joden zich hier steeds meer op hun gemak voelen. De afgelopen jaren is mijn sociale kring verrijkt met Joodse Amerikanen die terugkeerden naar de plek waar hun voorouders oorspronkelijk vandaan kwamen. Velen voelen zich hier veiliger dan in Amerika, dat wordt gekenmerkt door groeiend antisemitisme, maatschappelijke verdeeldheid en de toename van gewapend geweld. De Duitsers hebben tenminste een cultuur waarin het probleem van antisemitisme altijd een *issue* is, zo menen zij. Ze weten in ieder geval hoe ze met die bedreiging moeten omgaan. Voor autochtone Joden die een publiek platform hebben gecreëerd met het speels afkraken van hun dankbare Duitse toeschouwers is deze visie natuurlijk nogal ongemakkelijk. Hoe kun je die twee met elkaar verzoenen? Is Duitsland écht een goede plek voor Joden zoals veel Amerikanen kennelijk geloven? Of is het nog steeds de hel op aarde waar Duitse Joden over klagen, ook al lijken ze die hel niet te kunnen verlaten?

De oorlog in Oekraïne heeft deze kwesties in de persoon van president Zelensky zelfs nog scherper benadrukt. Hij vormt een probleem voor Israël omdat hij zich in de eerste plaats identificeert met zijn eigen land in tegenstelling tot elk ander deel van zijn erfgoed. Hij vormt een probleem voor zionisten in de diaspora omdat hij hun theorieën over antisemitisme

ter discussie stelt. En hij is een last voor Poetin omdat hij niet past in het naziverhaal dat Oekraïne is opgelegd. Dat heeft Poetin er niet van weerhouden om hetzelfde verhaal voor zijn binnenlandse propaganda te gebruiken. Niet alleen in Duitsland hebben politicologen moeite om Zelensky te begrijpen. Wie is hij precies? Waar ligt zijn loyaliteit? Wat vertegenwoordigt zijn status werkelijk? Hij is zowel bliksemafleider als icoon, een man die ons beladen politieke moment perfect belichaamt.

Door de oorlog kreeg de wereld te maken met miljoenen vluchtelingen, van wie een aanzienlijk deel naar Berlijn is vertrokken. Het is niet voor het eerst in de geschiedenis dat deze stad een veilige haven voor vluchtelingen is. Het blijkt dat veel van deze Oekraïense vluchtelingen Joods zijn. En het is niet Israël – het land dat luid en duidelijk beweert een thuis te bieden aan alle ontheemde Joden – dat hen heeft opgenomen, maar Duitsland. Zelfs bejaarde overlevenden van de Holocaust die met grote moeite uit de oorlogsgebieden zijn gehaald, werden verwelkomd door het land dat ooit verantwoordelijk was voor hun lijden.

Mijn reis naar Israël ter gelegenheid van de Holocaustherdenking en de daaraan gekoppelde ceremonie – mijn eerste bezoek aan het land sinds covid de krantenkoppen haalde – brengt een scherpe dissonant naar boven vanwege het gebruik van de historische Jodenvervolging om de staat Israël te ontzien. En dat terwijl wordt gezwegen over de vervolging die vandaag de dag plaatsvindt. Tegelijkertijd probeer ik de onwil van de Joden in Duitsland om Oekraïne te steunen te begrijpen. Ook zij zijn verstrikt in de erfenis van de Tweede Wereldoorlog die Poetin gebruikt om zijn eigen agenda door te voeren. Ik verbaas me erover dat bekende Duitse

intellectuelen ervoor pleiten dat Oekraïne aan zijn indringers wordt overgeleverd, waarbij ze de zogenaamde Duitse *Erinnerungs-kultur* ('herinneringscultuur') als drogreden voor hun standpunt gebruiken. Moeten de lessen van de Tweede Wereldoorlog vandaag de dag ruimte bieden voor het niet nemen van politieke verantwoordelijkheid?

Toen Israël vanwege de veranderingen binnen de bevolking naar extreemrechts draaide, hadden we dat allemaal moeten zien aankomen omdat een seculiere Oekraïense Jood getransformeerd werd tot een held van het Westen zoals dat maar één keer in de eeuw voorkomt. Laveren op het gebied van de Joodse identiteit lijkt complexer en moeilijker dan ooit. Als conservatieven het fundamentalisme omarmen en liberalen kibbelen over erkenning, wat blijft er dan over voor degenen die toevallig geboren zijn als 'Jood' en niet weten hoe ze daar invulling aan moeten geven?

Jodenfetisj is een verkenningstocht naar wat het zou kunnen betekenen om Joods te zijn, zowel nu als in de toekomst en los van de betekenis die het vroeger had. Het is mijn poging om vrede te sluiten met mijn cultureel erfgoed. Ondanks de last die het met zich meebrengt, blijf ik zoeken naar manieren om verbinding te maken met de wijde wereld om het Joods-zijn in te passen in iets dat breder, diverser en menselijker is. Het is bedoeld als aanmoediging voor iedereen die zich ooit gevangen heeft gevoeld vanwege zijn identiteit en niet wil zwichten voor de druk van de gemeenschap, maar zoveel mogelijk zichzelf wil blijven. Het is vooral een oproep om eensgezindheid te vinden en aan te moedigen langs lijnen die niet vastzitten aan overgeërfde ideeën over etnische kenmerken. Het is een gebaar van hoop naar een wereld waarin onze huidige posities zwaarder

wegen dan de invloeden uit het verleden door de manier waarop wij met elkaar omgaan. Door de Jodenfetisj aan te kaarten, vraag ik om onze eigen obsessies te erkennen en ze uit te drijven met de waarheid.

Zomer, 2023